

STAD OP DRIFT

En toen verhuisden ze de stad. Het zou zo maar even uit de Bijbel kunnen komen, maar in de Zweedse mijnstad Kiruna is het werkelijkheid. Iedere dag kruipt de afgrond 1,28 cm dichterbij de stad toe, tot die Kiruna uiteindelijk op zal slokken. Om de stad van die gewisse dood te redden, worden huizen op vrachtwagens geladen en enkele kilometers verderop neergezet. **TEKST EN FOTO'S** TEUN DE VOEGHT

D

De onderaardse gangen van een mijn gaan daar waar het erts zit. In Kiruna, een stad met 20.000 inwoners, helemaal in het hoge noorden van Zweden, loopt de dikke ijzerertsader van in de berg Kiirunavaara tot ver onder de fundamente van de stad. Dag en nacht graven de machines van het mijnbedrijf LKAB gulzig verder en vreten ze zich een weg door de bodem.

Het gemeenschapscentrum op het centrale plein van Kiruna is de afgelopen jaren omgetoverd tot een informatiecentrum over de toekomst van de stad, in een poging de inwoners zo goed mogelijk op de hoogte houden van het naderende onheil. In het midden van de inkomhal staat een grote maquette van Kiruna. Houten blokjes in verschillende vormen stellen de huizen en appartementen voor. Rechts op de maquette staat de volledige site van de LKAB-mijn. Over de wirwar van straten en gebouwen heen is een rode draad gespannen. Alles rechts van de draad zal uiteindelijk instorten, opgeslokt door de mijn.

We hebben hier afgesproken met Dan Lundström, een gepensioneerde leraar die ons zal rondleiden in de stad. Bij de toeristische dienst kun je de gegidste rondleiding *Kiruna Storytelling* reserveren en krijg je de 'stad in beweging' te zien. Dat ze dit een leuke woordspeling vonden, is wel duidelijk, overal kom je de gevleugelde woorden tegen.

-19 °C geeft de thermometer op de autoradio aan. Het is februari en we rijden in een busje boven de noordpoolcirkel. Dikke pakken sneeuw liggen opzijgeschoven aan de kant. Op het asfalt is nog een wit laagje achtergebleven, als een cupcake versierd met zwarte kiezels, tegen het glijden. Zout strooien heeft bij deze extreme vriestemperaturen geen zin meer. Niet dat de Zweden zich met hun spijkerbanden veel van de ondergesneeuwde wegen aantrekken.

INTEGRAAL OP EEN VRACHTWAGEN

We rijden hogerop, Dan zet het busje aan de kant. Voor het eerst zien we de omvang van de mijn. Of toch van wat zich aan de oppervlakte bevindt. Als een enorm stoomschip ligt de Kiirunavaara aange-meerd tegen de stad. Traag en romig krult de rook uit de schoorstenen, strekt zich horizontaal uit, om uiteindelijk op te lossen en een fijne mist achter te laten die het licht boven Kiruna vloeibaar maakt. 'Alle huizen die daar liggen, zullen verdwijnen', wijst Dan een denkbeeldige lijn aan, op dezelfde plaats als de rode draad in het gemeenschapscentrum. Wat vanmorgen nog houten blokjes op een maquette waren, zijn nu echte huizen waar mensen 's avonds na hun werk opgelucht in de zetel ploffen.

'De LKAB heeft ons drie opties gegeven', legt Dan uit. 'Bij de eerste keuze zorgen zij voor een appartement in de nieuwe stad. Een tweede mogelijkheid is dat LKAB je huis koopt aan de marktprijs plus 25 procent.' Bij de derde optie, indien technisch haalbaar, wordt je huis op een vrachtwagen geladen en enkele kilometers naar het oosten gereden. Zeker de oude, waardevolle gebouwen zoals de kerk, de stadshal en het treinstation gaan op de vrachtwagen en krijgen een nieuwe plek. Bij de gewone huizen wordt al sneller een rekensommetje gemaakt; de meeste hebben niet veel kans om de verhuizing te overleven.

DE XII WERKEN

Aan de rand van de stad zijn stukken afgezet met oranje plastic. Soms staat er nog een groot huis achter, hier en daar is een vreemd gat geslagen tussen de percelen. 'Die huizen zijn al afgevoerd', zegt Dan. Hij haalt een map boven met geplastificeerde foto's. Daarop staan de surrealistische taferelen van huizen die door de straten rijden, op grote vrachtwagens als een stoet door de straten van Kiruna. Zelf

←

In het gemeenschapscentrum staat een maquette waarop houten blokjes de huizen en appartementen van de stad voorstellen. Alles rechts van de rode lijn zal uiteindelijk instorten.

»

DE GELATENHEID
WAARMEE KIRUNA
HAAR LOT
AANVAARDT,
DOET VREEMD
AAN. NEMEN DE
BEWONERS IN
STILTE AFSCHEID
VAN DE OUDE
STAD?

is Dan twee jaar geleden verhuisd naar een appartement in de nieuwe stad. Zijn huis is er niet meer. 'We hebben geen keuze', zegt Dan gelaten. 'Maar we hebben wel het gevoel dat LKAB er alles aan doet om onze toekomst veilig te stellen.'

We wandelen door de oude woonwijken van Kiruna. Het zijn kleine, gezellige houten huisjes met een voortuintje en een hekje eromheen. Hier en daar schijnen achter de ramen kleine lichtjes, om de duisternis van de 22 poolnachten buiten te houden. De flatgebouwen liggen op een heuvel. Door het rafelige dambordpatroon zie je telkens weer de schoorstenen van LKAB aan de horizon. Dan brengt ons tot aan de rand van de oude stad. Beneden in de verte zien we wat het toekomstige Kiruna zal worden. De nieuwe stadshal

staat al klaar, een cirkelvormig futuristisch gebouw met een ingebouwde kunstgalerie. Steeds meer huizen en appartementen komen rond het centrum te liggen.

Het zou een van de twaalf werken van Hercules kunnen zijn. Een onwaarschijnlijk geschiedkundig feit waar de Zweedse kinderen later op school over leren. De werkelijkheid is een stuk prozaïscher. De gelatenheid waarmee Kiruna haar lot aanvaardt, doet vreemd aan. De Zweden staan er ook niet om bekend het hart op de tong te hebben, laat staan voor een buitenstaander. Als je het niet weet, zie je het niet. Mooi kun je het centrum niet noemen, wel praktisch, zoals bij veel kleine Zweedse steden. Een grote parking en winkels dicht bij de hand. En toch is het boeiend om door de straten te lopen en de gedachten van de inwoners te proberen raden. Nemen ze in stilte afscheid van hun oude stad, of gaan ze gezwind mee in de vaart der volkeren?

EEN ARBEIDERSPARADIJS

Zonder de mijn had Kiruna nooit bestaan. Al in het midden van de 17de eeuw wist men dat er ijzer in de bodem zat. Maar pas wanneer de Zweedse geoloog en scheikundige Hjalmar Lundbohm zijn oog op de Kiirunavaara liet vallen, zou alles veranderen. Hij richtte de Luossavaara Kiirunavaara AB (LKAB) op en begon in de grond te boren. Van 1898 tot 1920 stond hij aan het hoofd van de mijn en maakte hij van LKAB een van de grootste ijzerertsminnen ter wereld. Om al die erts uit de grond te halen, waren arbeiders nodig, en die moesten ergens wonen. 'Lundbohm heeft daarom Kiruna gesticht', legt Gun Britt uit tijdens de lunch. Ze is een officiële gids van de LKAB en zal ons later mee onder de grond nemen. 'Hij stelde de arbeiders en hun families centraal. Met een goed loon, ziekenzorg en pensioen.' In 1912 liet hij de grote houten kerk bouwen. Ook educatie en cultuur waren belangrijk voor de ontwikkeling van Kiruna. Lundbohm ontving in zijn huis geregeld artistieke vrienden uit Zuid-Zweden en was van plan een museum te bouwen in de stad.

↑
De houten kerk van Kiruna moet ook verhuizen.

Ze staat op een heuvel net buiten het centrum en is dé toeristische attractie van het stadje. 'Het is een van de grootste houten gebouwen van Zweden en in 2001 verkozen tot het meest populaire', vertelt Dan. Het dak loopt in lange lijnen tot bijna tegen de grond en verwijst naar een Samihut. Er zijn maar weinig christelijke symbolen. 'De kerk was in de eerste plaats een verzamelaarsplaats voor de inwoners, ongeacht hun geloof.'

»

DE MIJNSITE LIGT PAL
OP HET GRONDGEBIED
VAN DE SAMI, DIE HIER
AL DUIZENDEN JAREN
LEVEN OP HET RITME
VAN HUN RENDIEREN

Hoe goed de arbeiders het ook hadden, de bouw van de stad Kiruna en de ontginning van de mijn was al vanaf het begin gecontesteerd. De Kiirunavaara ligt pal op het grondgebied van de Sami, die hier al duizenden jaren op het ritme van hun kuddes rendieren leven. Hun land werd ingenomen, maar de mannen waren niet welkom als mijnwerkers. Zogenaamd ter bescherming van de eigenheid en traditionele cultuur van de Sami, maar de nevel van rasenongelijkheid is moeilijk te negeren.

Nu het centrum van Kiruna enkele kilometers verderop komt te liggen, duiken die tegenstellingen weer op. 'De verplaatsing van de stad zal geen invloed hebben op de Sami', verzekert Gun Britt ons. 'De plaats die LKAB heeft gekozen voor de herlocatie is al lang een stortplaats van de mijn. We hebben hier ook in geen jaren meer een rendier gezien.' Maar voor de Sami is het alweer een bewijs dat hun cultuur niet gerespecteerd wordt. 'We moeten steeds meer land prijsgeven aan de mijnontwikkeling', zegt Annele Gaup, dochter van een Sami-herder. 'En het gaat niet enkel om de mijn van Kiruna. Er zijn nieuwe plannen om te beginnen boren bij Jokkmokk. Door onze protesten gaan die voorlopig niet door, maar we weten ondertussen hoe het gaat als de economische belangen groot zijn.'

ZES EIFFELTORENS

Het economische belang van de mijn is moeilijk te overschatten. Zeventig wagons ijzererts rijden dagelijks vanuit Kiruna weg naar Narvik, dat zijn zes Eiffeltorens aan staal per dag, goed voor 85% van alle staalverwerking in Europa.

Wanneer de eerste scheuren in de fundamente van Kiruna zichtbaar werden, besliste LKAB in 2004 om de stad te verhuizen. Tegen 2033 zal een derde van de stad enkele kilometers naar het oosten zijn verhuisd. Het kostenplaatje van de hele onderneming wordt geschat op meer dan een miljard dollar. Maar sinds de mijn in 1976 overgenomen werd door de Zweedse overheid, is het toch de belastingbetaler die de verhuizing betaalt? 'Nee,' zegt Gun

Britt, 'er is overeengekomen dat de verhuizing enkel gefinancierd mag worden met de winst die LKAB maakt.'

We sluiten aan bij een grote groep toeristen die een voor een op de bus stappen richting de mijn. Met ingestudeerde grapjes en woordspelingen entertaint Gun Britt de hele groep, tot we aan de mond van de mijn komen. De nummerplaat wordt gescand, mensen worden geteld. De bus rijdt de tunnel in. Die is breed genoeg om twee bussen elkaar te laten passeren. Alleen als de koplampen van een tegenligger op de tunnelwand schijnen, vertraagt de chauffeur een beetje. We volgen de ertsader tot twee kilometer onder de grond en zitten bijna onder de stad. We moeten allemaal een helm op en volgende gids. Het is er warm. Het ontginningsproces wordt uitgelegd, we mogen voelen aan de ijzererts pellets en zitten in de oude treinstellen. Zo met een groep en gids voelt toch al snel als een schoolreisje aan. 'En zeker komen zeggen als je naar het toilet gaat.' De telling moet kloppen. De afgedankte graafmachines waarmee ze tegen de wanden tekeergaan, staan op een rijtje in een van de tunnels. Stalen dinosaurussen met een enorme schepbak.

Terug buiten bijt de kou ons meteen weer in het gezicht. Het is nog maar vroeg in de namiddag, maar de schemering is al ingezet. We wandelen nog wat door de straten van Kiruna. Een oud koppel schuifelt traag door de sneeuw op de stoep. Kinderen spelen in waterdichte skipakken opgewonden in het parkje. Alles is wit. Zouden zij zich het oude Kiruna later nog herinneren? Iedere nacht om 01.25 uur brengen mijnwerkers honderden kilo's explosieven tot ontploffing om nieuwe stukken ijzererts vrij te maken. Enkele keren per week, als de grond zich terug op zijn plaats zet, beeft de stad. De zwaarste aardbevingen zijn al tot in het nieuwe centrum voelbaar. Hopelijk hebben ze Kiruna ver genoeg verhuisd.

—
EINDE